

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาค
พลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
BUDDHADHAMMA INTEGRATION FOR PROMOTING PARTICIPATION
IN CIVIC POLITICS OF THE PEOPLE IN CHUMPHAE DISTRICT
OF KHONKAEN PROVINCE

¹พรชัย เลิศรัตนศักดิ์, ²ไพฑูรย์ มาเมือง และ ³สุนทร ธนศิลปพิชิต

¹Pornchai Lertratamasak, ²Phaitoon Mamuang and ³Sunait Thanasinlapaphichit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹phrchay614@gmail.com, ²phaitoon2513888@gmail.com

³turee8888888@gmail.com

Received: January 3, 2025; **Revised:** January 30, 2025; **Accepted:** January 31, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผลวิจัยพบว่า 1) ความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.86$, $S.D.=0.20$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทาง

¹นิสิตปริญญาโท สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

การเมือง (=4.36, S.D.=0.34) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง (=3.60, S.D.=0.33) ด้านการไปใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง (=3.80, S.D.=0.32) และด้านการแสดงประชามติ และประชาพิจารณ์ (=3.57, S.D.=0.39) 2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมี ส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุและการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนประชาชนที่มี อาชีพ และรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย 3) ผลการนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ด้านเมตตาทายกรรม พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน เช่น การร่วมกันจัดงานต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกันในชุมชน 2) ด้านเมตตาจริกรรม พบว่า ควรมีการแนะนำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การแนะนำเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ได้คนดีเข้าไปพัฒนาประเทศ ควรมีการหาเสียงเลือกตั้งที่มีประโยชน์โดยมีการเสนอนโยบายที่จะพัฒนาท้องถิ่นหรือพื้นที่ 3) ด้านเมตตาโมโนกรรม พบว่า ผู้นำท้องถิ่นควรมีการนำเสนอโยบายการพัฒนาให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ ประชาชนควรมีการนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ตรงกับสภาพปัญหาและความเป็นจริง และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา ร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชน ภายในชุมชน 4) ด้านสาธารณโภคี พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดสรรงบประมาณหรือผลประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยุติธรรม มีความเท่าเทียม หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการทำงานที่โปร่งใส ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ 5) ด้านสัสสามัญญตา พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนรักษากฎระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข คนในชุมชน ควรมีความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน 6) ด้านทัญญูสามัญญตา พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมปรึกษาหารือกันในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนอยู่เสมอ ประชาชนควรให้การยอมรับและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ไม่เกิดความขัดแย้งกันในชุมชน

คำสำคัญ : การเมืองภาคพลเมือง, การบูรณาการหลักพุทธธรรม, การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

This research is a mixed-method research. The objectives of this research are 1) to ponder the level of civic political interest of individuals in Chum Phae Area, Khon Kaen Territory, 2) to compare open suppositions on civic political cooperation of individuals in Chum Phae Locale, Khon Kaen Area, classified by individual variables, and 3) to propose an approach to coordination Buddhist standards to advance civic political interest of individuals in Chum Phae Area, Khon Kaen Area. The investigate comes about found that 1. Open suppositions on civic political support of individuals in Chum Phae Locale, Khon Kaen Territory were at a tall level ($\bar{x}=3.86$, S.D.=0.20) when classified by each angle, positioned from most elevated to least, as takes after: political data recognition ($\bar{x}=4.36$, S.D.=0.34), political cooperation ($\bar{x}=3.60$, S.D.=0.33), voting and cooperation in races ($\bar{x}=3.80$, S.D.=0.32), and submission and open hearings ($\bar{x}=3.57$, S.D.=0.39). 2. The comes about of comparing open suppositions on civic political support The comes about of the introduction of the integration of Buddhist standards to advance the cooperation of citizens in Chum Phae Area, Khon Kaen Area found that individuals with distinctive sexes, ages, and instruction levels had no diverse conclusions on the interest of citizens in Chum Phae Locale, Khon Kaen Territory. Hence, the investigate speculation was rejected. Individuals with distinctive occupations and livelihoods had diverse suppositions on the interest of citizens in Chum Phae Locale, Khon Kaen Area at a factual importance level of 0.05. Hence, the inquire about theory was acknowledged. 3. The comes about of the introduction of the integration of Buddhist standards to advance the cooperation of citizens in Chum Phae Locale, Khon Kaen Territory found that 1) it was found that there ought to be advancement of participation among citizens in different exercises inside the community, such as jointly organizing different occasions to form solidarity within the community. 2) it was found that there ought to be introduction of political data that's advantageous to the community, such as presenting race candidates to urge great individuals to create the nation. There ought to be a useful race campaign by proposing approaches to create the region or range. 3) it was found that nearby pioneers ought to display improvement approaches for citizens to be completely educated and take after the approaches that were set. Citizens ought to display problems and needs of the community that are reliable with the issues and reality and mutually discover arrangements to the issues.

Participation among individuals within the community inside the community. 4) it was found that the nearby authoritative organization The budget or benefits ought to be designated to the community decently and similarly. Government offices and nearby regulatory organizations ought to work transparently and be auditable by the public. 5) It was found that the open ought to be empowered to maintain the rules and controls for living together in arrange to form a serene society. Individuals within the community ought to regard each other. 6) It was found that the open ought to be energized to precise their suppositions and examine community exercises at all times. The open should accept and tune in to each other's suppositions, so that there's no strife within the community.

Keywords: civic politics, integration of Buddhist principles, political participation

บทนำ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะราษฎร ซึ่งได้แก่ ทหาร พลเรือน ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนและกลุ่มการเมืองอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้การเมืองในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของชนกลุ่มน้อย หรือเรื่องของชนชั้นนำ ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเกิดการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง และยังไม่เป็นประชาธิปไตย หากแต่เป็นการปกครองของบุคคลกลุ่มหนึ่ง ต่อมาวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เกิดการต่อสู้เรียกร้องของประชาชน มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นผู้นำการสร้างสรรค์การชุมนุมต่อต้าน ส่งผลให้ขบวนการ นิสิตศึกษามีบทบาททางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดสำคัญหรือเป็นหลักสำคัญ ของการเมืองภาคประชาชน ต่อมาประชาชนในระดับล่างทั้งกรรมกร ชาวนา คนยากจน รวมทั้งชนชั้นกลางมีการลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้อง สิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย หลายเหตุการณ์ในระยะต่อมาได้มีความพยายามที่จะล้มล้างระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการปฏิวัติสังคมนิยม มีการปราบปรามนิสิตนักศึกษาอย่างรุนแรง ทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาหันไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ก็ยังมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554: 216) แต่เป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะเหตุการณ์สำคัญๆ จากความแตกแยกภายในประเทศ ทั้งจากขบวนการคอมมิวนิสต์สากล และจากภายในประเทศเองทำให้ภาครัฐเริ่มดำเนินนโยบายฟื้นฟูประชาธิปไตย โดยเน้นเรื่องความสามัคคีของคนในประเทศ ทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเจริญเติบโต ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองลดลง การต่อสู้เรียกร้องมีขึ้นเฉพาะ

ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาในด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากอำนาจรัฐ ความไม่ยุติธรรมทางกฎหมาย การได้รับผลกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นเกิดการรวมกันลุกขึ้นต่อสู้ของประชาชน ผู้รักความเป็นประชาธิปไตยคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญสืบทอดอำนาจเผด็จการอันเป็นผลมาจากการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ การคัดค้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของผู้นำคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) รวมทั้งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อปี พ.ศ.2535 โครงสร้างการชุมนุมเคลื่อนไหวได้เปลี่ยนจากนักศึกษาและประชาชนระดับอื่นๆ มาเป็นโครงสร้างที่ประกอบด้วยชนชั้นกลาง นักธุรกิจเป็นหลัก เกิดการจัดตั้งกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization : NGOs) ที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองเพื่อผลักดันให้มีการพัฒนาประชาธิปไตยจนกระทั่งปัจจุบันมีการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนที่รวมตัวกัน เช่น พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ฯลฯ การรวมตัวของประชาชนในการจัดตั้งเป็นองค์กร สมาคม สหพันธ์ สมัชชา พรรคการเมือง แนวร่วม พันธมิตรในรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นพลังประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะการเมืองภาคประชาชน ปัจจุบันการเมืองภาคประชาชนมีรูปแบบ และพัฒนาการเคลื่อนไหวเป็นระบบดีขึ้น ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งเรื่องกำหนดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ การตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจสังคม รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ โดยมีเจตนารมณ์ที่จะปฏิรูปการเมืองให้เป็นการเมืองของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งเพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชน เพื่อให้เกิดความสุจริตและโปร่งใสในระบอบการเมือง และสุดท้ายทำให้ระบบการเมืองมีเสถียรภาพ และประสิทธิภาพ (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554:24) อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังมุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการบ้านเมืองโดยตรงมากขึ้น โดยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2540 เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าได้ทำให้ประชาชนได้รับสิทธิในการดำเนินการทำประชาพิจารณ์ การเข้าชื่อถอดถอนนักการเมืองออกจากตำแหน่ง การให้ประชาชนเริ่มเสนอกฎหมายเข้าสู่สภาโดยตรง รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ให้ความสำคัญกับการเมืองแนวใหม่ในแง่ของการพยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ระบบการเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ผลทำให้เกิดการเมืองภาคประชาชน ในระบบการเมือง

ที่มีองค์ประกอบหลายส่วน อาทิองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ สื่อมวลชนต่างๆ สถาบันวิชาการ และ ปัญญาชนอิสระ กลุ่มสิทธิมนุษยชน และกลุ่มเพื่อกิจกรรมเฉพาะต่างๆ และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างๆ ทั้งนี้เป็นระดับโลกคือ INGO และในระดับท้องถิ่น คือ NGO ทั่วไป ที่เน้นการมีส่วนร่วมที่ แข่งขันของบุคคล องค์กรต่างๆ ในสังคมที่จะถูกเอียง และบรรลู่ข้อตกลงในประเด็นปัญหาต่างๆ หรือผลักดันบางประเด็นให้เป็นนโยบายของรัฐ การเมืองภาคประชาชนหรือขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่มุ่งเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกคนในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติ อันได้แก่สภาพแวดล้อมโลกการควบคุมทุนโลกการค้าค้านโลกาภิวัตน์ เป็นต้น (จุมพล หนีพานิข, 2550:29)

อีกทั้งแนวคิดอุดมการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตย การอธิบายบนแนวทางนี้ พยายามที่จะชี้และอธิบายให้เห็นในเชิงยุทธวิธีว่า ประชาชนสามารถที่จะใช้สิทธิเสรีภาพได้ใน ทางตรง หรือที่เรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง (Direct democracy) เช่น การที่ประชาชนใช้สิทธิใน การเสนอกฎหมาย หรือการใช้สิทธิในการถอดถอนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารระดับสูง ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชนที่เข้าไป เคลื่อนไหวในโครงสร้างทางการเมือง ในภาคที่เป็นทางการทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ก็ยัง เป็นอุปสรรค ทั้งนี้เนื่องจากถึงที่สุดแล้ว กระบวนการในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังอยู่ที่การเมืองใน ระบบ ซึ่งก็คือพรรคการเมืองและนักการเมือง ในทางยุทธศาสตร์ การเข้าไปเสริมสร้างให้ประชาชน ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจก และในฐานะกลุ่มต่างๆ เข้ามามีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมหรือที่เรียก กันว่า การเพิ่มบทบาททางการเมืองให้กับประชาชนมากกว่าการทำหน้าที่ในการเลือกตั้ง ก็น่าจะ ช่วยทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองได้ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537:42)

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีการพัฒนาในเรื่องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น ตั้งแต่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ.2540 มีผลใช้บังคับประกอบกับความก้าวหน้าทางด้าน เทคโนโลยีในการสื่อสาร เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ ฯลฯ ทำให้สามารถส่งและกระจาย ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและไม่ถูกจำกัดโดยพรมแดนอีกต่อไป อย่างไรก็ตามแม้จะพบว่า ประชาชนไทยมีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิและเสรีภาพมากยิ่งขึ้น แต่ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่อง ดังกล่าวยังคงมีความคลาดเคลื่อนกันอยู่ เป็นเหตุให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องสิทธิ เสรีภาพทางการเมืองบนกรอบที่แตกต่างกันผนวกกับความรู้สึกเป็นฝ่ายหรือเลือกสีทางการเมือง จึง นำไปสู่แนวโน้มที่จะก่อให้เกิด ผลกระทบต่อการตกผลึกในเรื่องนี้ร่วมกันมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาค พลเมืองของประชาชนตามหลักสาราณียธรรม ซึ่งเป็นธรรมแห่งการอยู่รวมหรือ การมีส่วนร่วมด้วย ความปรารถนาดีมีไมตรีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน โดยที่สาราณียธรรม 6 คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่ง

ความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกันสาราณียธรรม 6 คือ 1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง 2) เมตตาวาจากรรม ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วย บอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนและตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพ นับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม ตั้งตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้ง จิตปรารถนาดี คิดท าส่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของ เล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้อุปปฏิวัตตโกศก็ได้ 5) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริต ดั่งงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา ธรรม 6 ประการนี้มีคุณ คือ เป็นสาราณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปิยภรณ์ ทำให้เป็นที่รัก เป็นศุภครณ ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/317/257)

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบผู้แทนโดยประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตนนั้นยังไม่สามารถสนองตอบและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงมีความสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของผู้แทน เพื่อให้ผู้แทนที่ทำหน้าที่แทนประชาชนได้เข้าใจปัญหาและความต้องการของประชาชน การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ใช่เฉพาะเป็นการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการควบคุม ตรวจสอบ ติดตามการทำงานของรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลเกี่ยวกับนโยบาย การบริหารงานของรัฐบาล ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองยังเป็นเครื่องชี้วัดพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประเทศที่พัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่ดีแล้ว ก็มักจะกำหนดให้ประชาชนในทุกๆระดับมีสิทธิส่วนร่วมในทางการเมือง สำหรับประเทศไทยได้เปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น โดยการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วม

ร่วมทางการเมือง ผ่านช่องทางและกระบวนการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะส่งผลต่อการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ นั้น ปัจจัยสำคัญ ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และใช้สิทธินั้น โดยไม่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ที่สำคัญประชาชนต้องสำนึกทางการเมืองโดยการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของประเทศไทย และประชาชนเป็นสำคัญ พร้อมทั้งรัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตามกระบวนการ ช่องทาง ที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นรูปธรรม หากเป็นดังที่กล่าวมา การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นตัวแปร สำคัญที่สุดของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้เป็นธรรมาธิปไตยด้วยหลักสาราณียธรรมที่สามารถสนองตอบความต้องการของคนในสังคมให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องและยั่งยืน (นิยม เวชกามา, 2561:4) แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนยังมีไม่มากนัก ดังจะเห็นได้จากการร่วมแสดงออกทางการเมืองทั้งในช่วงเลือกตั้งและหลังการเลือกตั้ง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการปกครองอย่างถ่องแท้ มักจะมองเพียงแค่การเลือกตั้งเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยต่อไป

อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น แบ่งเขตการปกครองเป็น 12 ตำบล 143 หมู่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จำนวน 15 แห่ง และมีประชากร ทั้งสิ้น 81,573 คน แยกเป็น ชาย 40,972 คน หญิง 40,601 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ 240.14 คน/ตารางกิโลเมตร (สำนักงานเกษตรอำเภอชุมแพ, 2566:ออนไลน์) ประชาชนมีทั้งประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ซึ่งผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชน เพื่อให้เกิดเป็นชุมชนที่มีประชาธิปไตยที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการบูรณาการหลักพุทธธรรมตามหลักสาราณียธรรม ก็จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เกิดชุมชนประชาธิปไตยตามวิถีประชาธิปไตยแบบสันติวิธี ซึ่งจะก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกันระหว่างชุมชน สังคม และประเทศไทยต่อไป ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น” โดยจะได้ทราบว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนว่าอยู่ในระดับใด แตกต่างกันหรือไม่ควรเป็นอย่างไร มีแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนอย่างไรบ้าง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน สังคมและประเทศไทย ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชาชน ทั้งเพศชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งแบ่งเขตการปกครองเป็น 12 ตำบล 143 หมู่บ้าน จำนวน 81,573 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ ประชาชน ทั้งเพศชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งแบ่งเขตการปกครองเป็น 12 ตำบล 143 หมู่บ้าน รวมประชากรทั้งสิ้นจำนวน 81,573 คน จากจำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้คำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมในการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างจำนวน 394 คน โดยใช้โปรแกรมคำนวณกลุ่มประชากรตัวอย่าง ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือ

2.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

2.3 การหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ โดยใช้สถิติที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้คือ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)

และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับบรรยายข้อมูลทั่วไป สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การแปลความ การสร้างข้อสรุป และการพิสูจน์ข้อสรุป ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพได้วิเคราะห์ข้อมูลในเวลาเดียวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล การถอดเทปออกมาให้รวดเร็ว และทำการวิเคราะห์เพื่อให้ข้อมูลสามารถสนับสนุน และอ้างอิงในส่วนต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้คำถามการวิจัยเป็นตัวตั้ง ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลโดยทั่ว ๆ มีความเชื่อมโยง และบูรณาการสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การตีความและอภิปรายผลที่เป็นเอกภาพ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น” สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.86$, S.D.=0.20) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ($\bar{X}=4.36$, S.D.=0.34) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ($\bar{X}=3.60$, S.D.=0.33) ด้านการไปใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ($\bar{X}=3.80$, S.D.=0.32) และด้านการแสดงประชามติและประชาพิจารณ์ ($\bar{X}=3.57$, S.D.=0.39)

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุและการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนประชาชนที่มี อาชีพและรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

3. ผลการนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ด้านเมตตากายกรรม พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน เช่น การ

ร่วมกันจัดงานต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกันในกลุ่มชน 2) ด้านเมตตาวจีกรรม พบว่า ควรมีการแนะนำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การแนะนำเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ได้คนดีเข้าไปพัฒนาประเทศ ควรมีบรรณรค์หาเสียงเลือกตั้งที่มีประโยชน์โดยมีการเสนอนโยบายที่จะพัฒนาท้องถิ่นหรือพื้นที่ 3) ด้านเมตตามโนกรรม พบว่า ผู้นำท้องถิ่นควรมีการนำเสนอนโยบายการพัฒนาให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ ประชาชนควรมีการนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ตรงกับสภาพปัญหาและความเป็นจริง และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา ร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชน ภายในชุมชน 4) ด้านสาธารณโภคี พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดสรรงบประมาณหรือผลประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยุติธรรม มีความเท่าเทียม หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการทำงานที่โปร่งใส ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ 5) ด้านศีลสามัญญตา พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนรักษากฎระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข คนในชุมชน ควรมีความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน 6) ด้านทัญญูสามัญญตา พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมปรึกษาหารือกันในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนอยู่เสมอ ประชาชนควรให้การยอมรับและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ไม่เกิดความขัดแย้งกันในกลุ่มชน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น” อภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. จากผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเฉลิมวุฒิ จิตตสวโร (น้อยโถม) (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพะไล อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพะไล อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. จากผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่นพบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุและการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการ

วิจัย ส่วนประชาชนที่มี อาชีพ และรายได้ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาณรงค์ ธรรมเมธี (ศรีพันธุ์)(2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการเลือกตั้งทั่วไปของชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการเลือกตั้งทั่วไปของชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. จากผลการวิเคราะห์การนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น โดยรวม อยู่ในระดับมากสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวรพงศ์ กุศลโย (มหาจันทร์)(2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการรถไฟฟ้ารางเบาของเทศบาลนครขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการรถไฟฟ้ารางเบาของเทศบาลนครขอนแก่น 1) ประชาชนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือกับเทศบาลดี แต่ปัญหาจะติดที่ระบบราชการส่วนกลาง 2) เวทีการมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีน้อยอยู่ เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในเทศบาลนครขอนแก่น 3) การตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่ดุลพินิจของผู้บริหารโครงการฯ ส่วนประชาชนเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นและเสนอปัญหา รวมถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการโครงการรถไฟฟ้าของเทศบาลนครขอนแก่น 1) ประชาชนเห็นด้วย และอยากมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้นเทศบาลควรจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น เพื่อที่ประชาชนจะได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากกว่านี้ 2) เทศบาลนครขอนแก่นควรรับฟังปัญหาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และนำข้อเสนอแนะไปพัฒนาโครงการ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of knowledge) ที่ได้จากการศึกษาเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนในอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น” ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถนำมาสรุปเพื่อไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังต่อไปนี้

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล หนิมพานิช, (2550), *การบริหารจัดการภาครัฐใหม่ หลักการ แนวคิด และกรณีตัวอย่างของ ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____, (2546), *รัฐธรรมนูญน่ารู้*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

- นิยม เวชกามา, (2561), *รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ของประชาชนชาวสกลนครตามแนวพุทธจิตวิทยา*, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลิขิต อีร์เวคิน, (2554), *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเฉลิมวุฒิ จิตตสัโร (น้อยโถม). (2562), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพะไล อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาณรงค์ ธมเมธี (ศรีพันลม). (2563), “การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการเลือกตั้งทั่วไปของชุมชนท่าเตียน กรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2547), *ธรรมญูชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิกจำกัด.
- พระมหาวรพงศ์ กุศลชโย (มหาจันทร์). (2563), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการรถไฟรางเบาของเทศบาลนครขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- สำนักงานเกษตรอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น, (2566), *จำนวนประชากร*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://chumphae.khonkaen.doae.go.th/page-5> (12 พฤศจิกายน 2566)
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2554), *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย*, กรุงเทพฯ : กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.